

Grønlandske børnedigte

af Vagn Steen

Alle digte er fra 6a i Sisimiut 1975

Undertrykkelse er et teknisk udtryk for noget der går for sig. Selvfølgelig er der personer der udfylder nogle undertrykkende roller, men det er først og fremmest et system.

Rollehaverne kan forstå deres rolle mere eller mindre godt, og de kan forvalte systemet mere eller mindre hårdt. Men viden og magt til at ændre det har de ikke uden videre.

Selvfølgelig er alle skyldige, nemlig i at der overhovedet finder undertrykkelse sted. Alle har et medansvar for at det stadig sker.

Men det er svært at tale om den enkeltes skyld -- hvis ikke den pågældende har mulighed for at ændre noget.

Derfor er det vigtigt at fastholde at undertrykkelse ikke først og fremmest er en beskyldning, men en beskrivelse.

Grønlandske børn undertrykkes af kulturelle påvirkninger udefra. For det er -- teknisk set -- undertrykkende at få materiale der er blevet til på andres præmisser. Børnene ser Trille og Olsen-banden, læser Billed-Bladet og BT, hører og ser en masse dansk TV-avis men få lokalt

producerede programmer, får børnebøger med ting de ikke kan forbinde med deres egen erfaring -- og for lidt der fortolker deres omverden. De har tegninger af Clevin men ikke af børnekunstnere fra Grønland i pegebøgerne.

Der er to måder at modvirke undertrykkelse på. Det er kritik og produktion.

Der må være tid og plads og lyst og miljø til at formulere en kritisk holdning over for de mange stærke påvirkninger. Det er ikke alene et menneskeligt behov men det står også i målsætningerne for folkeskolen.

Og der må være tid og råd og ydre muligheder for en mod-produktion. Der må formuleres alternativer. Behovsformuleringen må produceres på grønlandske præmisser -- og på børnenes præmisser.

Min særlige indfaldsvinkel er at jeg i mange år har arbejdet med at sætte børn i gang med at skrive selv. Jeg har en række pædagogiske og tekniske erfaringer. Og jeg har kunnet bruge dem i Grønland -- med de meget store begrænsninger der er tale om. Jeg kan ikke grønlandsk

og har måttet arbejde i skoleklasser med elever der behersker dansk meget godt. Ja bare det at bruge dansk er en alvorlig begrænsning.

Men siden 1975 har jeg i begrænset målestok sat udtryksprocesser i gang. Det meste af det er brugt i Danmarks radio. Men der har været interesse for min måde at arbejde på. Mange lærere har spurgt mig til råds. Og jeg har holdt foredrag og øvelser for lærere, ikke bare danske lærere men også grønlandske. Især har jeg haft kontakt med Skole I i Sisimiut gennem lærer Johs Jakobsen og seminarieskolen i Nuuk. Her har især den grønlandske lærer Agga Olsen arbejdet med børnenes egen produktivitet. Hun har den gode baggrund at hun selv skriver digte og er en fortrinlig fortæller.

Når børn skriver digte, så er det mere processen der er vigtig end produkterne.

Der sker meget mere end voksne kan læse ud af nogle digte. Der sættes noget i gang med langt videre perspektiv. Det kan jeg bekræfte både fra Danmark og fra Grønland. En klasse jeg arbejdede med i 1975 i Sisimut kunne jeg møde igen i 1979.

Modet til at udtrykke sig gennem sprog, måske især gennem digte, er særlig vigtigt hos folk der er undertrykt og truet. Det er ikke tilfældigt at minoriteter rundt om i verden arbejder stærkt med skriver-skoler, som de hedder i Finland for den finlandssvenske minoritet. Der må mange med, og professionelle forfattere er igangsættere og hjælpere for amatører. Det er en aktivitet man kender værdien af: den bevarer det særlige finlandssvenske sprog som ellers er

truet. Det samme ved man i Nordtyskland hvor der holdes kurser og skrives noveller på plattysk og frisisk. Men den folkeligt baserede mod-produktion, som kan bevare identiteten og udfolde den, er endnu vigtigere for et folk der ikke tæller flere mennesker end det grønlandske. Kulturen skal bæres af mange. Og digte er et meget vigtigt redskab. De bruges ofte til kritik af undertrykkelsen og de er altid produktive processer. De har en særlig værdi for den der skriver og for den gruppe skriveren tilhører – og her skal der ikke først og fremmest måles med æstetiske målestokke. Det afgørende er hvad processen betyder for den enkelte og gruppen. De læser mere i digtene end udenforstående kan, og de kender et myldrende liv omkring ordene og arbejdet med dem.

Der er tale om mange slags digte og skriveprocesser. Men der er tre der er mere tydelige end andre, og som i særlig grad kan sætte noget i gang.

Egentlig burde de beskrives helt uden eksempler.

Hvorfor det?

Fordi eksempler af skrivere der ikke er professionelle kan virke fattige eller kuriøse – i forhold til den aktivitet de er spåner fra.

Og fordi jeg ikke vil vælge de eksempler der, ud fra målestokke der er børnene fremmede, er bedre end de andre. Det ville nemlig være undertrykkelse – under den etablerede litteratur eller den gode smag hos læserne af for eks dette tidsskrift.

Eksemplerne skal netop være tilfældige. De er taget af bunken, og bunken

Fot.: Knud Udbye.

Fot.: Knud Udbye.

er kun en lille del af det der blev produceret.

Det er altså stærke forbehold.

Et andet er skriften. De der har hørt børnene læse op og fortælle i radioudsendelser vil huske tonefald, iver, begejstring, tøven, glæde. Men der kommer ikke nogen lyd-kassette med tidsskriftet.

Den første arbejdsmåde er digte der begynder med Jeg er ingen.

Det har jeg skrevet en bog om og en artikel i bladet Samvirke 1974 nr. 19 side 8. Her fortælles der også om den pædagogiske anvendelse.

Hovedsagen er at alle kommer i gang og alle får skrevet digte. Der er ingen tabere. I undervisning er det ikke vigtigt at alt er med, men at alle er med.

Jeg er ingen-digtene er starten. De giver mod til at skrive selv. Er det ikke værre? Og det var for resten godt det de andre skrev – for der er tid til at høre hvad alle har skrevet.

Jeg er ingen sommer
for jeg er ikke varm
men jeg er fuld af myg
jeg dufter af blomster
men jeg har ingen
jeg er somme tider varm
og så sveder jeg
jeg er ikke mørk men lys
og jeg skinner heller ikke
fordi solen ikke er her.

Jeg er ingen sommer
jeg har ingen sol
der er ingen der kan bade i mig
der er igen varme i mig
der er ingen der leger med mig
jeg lugter ikke godt

Jeg er en kold sommer
der vokser ingen blomster i mig
solen skinner ikke
menneskene er i dårligt humør
menneskene savner mig ikke
men jeg er noget.

Det sidste digt gengives med skriften. Læg mærke til at jeg afskriver dem på normalt dansk. For selv om nogen synes det er interessant at en grønlandsk elev skriver „menneskerne er i dårlig humor“ – så er det ikke elevens hensigt at skrive dansk med fejl, og det er en afledende interesse for kuriositeter.

Men det at hænge sig i stavning er kun en af de mange faldgruber der er for læreren der arbejder med at kalde på selv-udtryk hos eleverne.

Jeg er igen sommer på Grønland
det er ikke mig der får bådene til at sejle
jeg har ikke sortebær i buskene
jeg gør ikke sandet varmt
jeg la'r ikke solen skinne på jer
jeg la'r ikke blomsterne springe ud
jeg bringer ingen luft til jer
jeg er ikke dejlig som en sommer
jeg får jer ikke til at købe is

Jeg er ingen sommer
jeg er ikke en blomst
men jeg lugter
jeg er ikke en sommer
men det kan ses
jeg er ikke varm men dejlig

Sommer.

Jeg er en kold sommer
Der vokser ingen blomster
i mig.

Der er ingen badestrand i
mig. Solen skinner ikke.

menneskerne er i dårlig humor.

menneskerne savner mig ikke.

men jeg er noget.

Det afgørende er at hver elev bedømmes på sine egne præmisser. Undertrykkelse er netop at blive vurderet på andres.

At den elev der har skrevet det sidste digt er svagere i dansk, er ikke afgørende. Hun har med et mindre ordforråd end den foregående (og med noget uklart i næstsidste linje) fået en flot slutning på. Den gør lykke i klassen.

De skrev digte om mange andre ting end sommeren. De trak brikker fra et billedlotteri, så de kunne komme i gang uden at vælge selv.

Sommeren trak de jo ikke. Men den var de særligt glade for – netop i Grønland. Og meget af den glæde er ikke kommet med i digtene men kom frem på anden måde – netop fordi de ikke er professionelle.

Et godt digt – for den enkelte – er et digt hvor eleven har samlet de ord han eller hun kan om sommeren og fået den orden han/hun selv finder rimelig i ord og linjer. Digtet har kaldt på noget. På ord der var kendt, på måder at ordne på som var kendt men ikke meget brugt – og så åbner det for nogle nye sider ved tingene.

Et godt digt – for skoleklassen og for folket – er et digt der får nogle udtryk som andre vedkender sig og kender igen og kan arbejde videre med. Særligt godt er det hvis digtet viser ikke blot noget de kendte hos kammeraten men nogle nye sider de ikke kendte før eller var mindre opmærksomme på.

Jeg er ingen-digtene var meget gode digte for klassen, og sommer-digtene var kun en lille del af dem.

De nærmeste udtryk er mundtlige – hvis vi ikke regner bevægelser, gestus, minespil og berøringer med.

De mundtlige er nærmere end skriften.

Hvordan kalder man på koncentrerede mundtlige improvisationer over for en mikrofon? Hvordan finder man noget stof der ikke er slidt op men har noget nyt i sig, måske noget de aldrig har talt sammen om før? Og alligevel noget som alle har erfaringer med?

Her er drømmene sagen.

Hele klasser i Grønland har fortalt hinanden – og min mikrofon – om deres drømme.

Det sker ikke sammen med hele klassen men en del af den, halvdelen eller tredjedelen. Så sidder eleverne i rundkreds mens jeg kan være i midten med min mikrofon og holde den foran en hvis øjne og minespil fortæller at hun eller han gerne vil sige noget lige nu – måske –

Der er stille og lydhørt.

Der fortælles ting som er almindelige og nye, men også ualmindelige og ældgamle.

Det at fortælle drømme rører ved dybe lag, og det rører ved ting der ikke altid kan forklares uden videre. Og selv om de forklares, så bliver der en rest tilbage af myte og gammelt fællesskab.

Drømmesnak er utroligt igangsættende og velegnet. Også fordi drømme er erfaringer vi normalt undertrykker i os selv. De indgår alt for sjældent som fuldgældige ingredienser i vores vågne liv – i Vesteuropa! Måske er det anderledes i Grønland... Det er uden tvivl anderledes: for jeg kan groft sige at jo dårligere en elev var til dansk, jo bedre var drømmene. Og allerbedst da en pige

fortalte om sin mors drømme. Det begyndte på langsomt dansk men gik så hurtigt over i meget udtryksfuldt minespil og grønlandsk tale – på de andre elevs krav.

Der er ting der næsten kun kan fortælles på et bestemt sprog. I Värmland kan de femtenårige drenge (som må deltage i jagt) ikke tale om elgjagt på rigssvensk men kun i dialekt. Så går det ellers over stok og sten. Og det er elever der ellers behersker rigssvensk udmærket.

På samme måde tror jeg at grønlandske elever der går i såkaldte danske klasser drømmer på grønlandsk. De er mere grønlandske i deres drømme – end i deres sprogligt undertrykte skoledag.

Det begynder i et gammelt slot hvor jeg hele tiden ser en mand med sort tøj. Så er jeg fanget i et stort værelse, pludselig flygter jeg, jeg løb alt hvad jeg

kunne, pludselig faldt jeg i et stort hul, det var som om at det i flere timer . . .

Jeg drømmer tit om min grønlandske hund der er med mig ude at sejle. Den falder ud over rælingen og svømmer efter båden. Da vi kommer til Jakobshavn er den der ikke mere. Men jeg ved at den ikke er druknet.

Jeg drømte engang om nogle mennesker der var lavet af sand deres tøj var helt lige de gik i en ørken de gik og gik uafbrudt pludselig forvandt de ned i jorden og så . . .

Det er solskinsvejr. Jeg står på gaden. Jeg taber en hvid knap fra min turkisfarvede trøje. Jeg går op i vores lejlighed. Der kommer en stor grøn lastbil med nogle meget store sten på laddet. Stenene

Jeg drømte engang om nogle mennesker
der var lavet af sand
deres tøj var helt lige
de gik i en ørken
de gik og gik uafbrudt
pludseligt forsvandt de
ned i jorden og så

kommer tættere og tættere imod mig. Jeg er helt omringet af stenene, de kommer stadig tættere og tættere. Når de er næsten ved mig, vågner jeg med et sæt.

Det er kun prøver. Og jeg har ikke udskrifter af de særligt grønlandske – det vil sige de drømme der har grønlandsk natur eller overnatur som qivitoqer.

Jeg husker det som et mylder af situationer på slædeture på isen, jagt i fjelde, sejlture, drømme om ånder og dagligdagen i magisk lys.

Men det blev sendt i en stor radioudsendelse i 1975. Og det var ikke alene godt stof for radioen, det var også meget befriende for eleverne at udtrykke sig om dømme. For resten blev det underlagt med musik fra Armstong's Night Creature – den med de overstemte violiner.

Den tredje type skabende sprog jeg har sat i gang er digte der begynder med sætningen: Jeg drømmer om et Grønland.

Hvad er det for et Grønland elever i Nuuk drømmer om?

Det er et uden danske – eller uden så mange danske, uden alkohol – eller alko-

holproblemer, uden arbejdsløshed og som en skriver „uden social“.

Også det har været sendt i radioen – udsendelsen hed ligefrem „Jeg drømmer om et Grønland“ og den startede og sluttede med elevernes digte.

Værdien ligger ikke i at der peges på nye problemområder – det skulle da lige være nogle detaljer om fritiden for unge. Men værdien ligger i de mangfoldige små billeder der er tegnet i digtform af en fremtid.

Den er malet negativt over ordet „uden“ og positivt over ordet „med“ – sådan blev vi enige om at gøre det.

Uden at aftrykke nogle eksempler vil jeg bekræfte at der virkelig drømmes om et andet Grønland, og det sker med det bedste sprog eleverne har – på dansk som er begrænsningen for vor kommunikation. Og med iver og bange følelser. Befriende følelser. Frisatte følelser. Bitterhed der får form. Forventninger der får ord. Undertrykte børn kan digte sig fri. Kultur der udsættes for undertrykkelsesmekanismer må skrive mange egne digte. Den må være kritisk og mod-produktiv.